



Volčja črešnja.¹⁾

Spisal Avguštin Šabec.



redi julija je bilo. Iz vaškega zvonika se je nekega dne krog osme ure dopoldan oglasil mrtvaški zvonec ter nanzanjal, da je zopet enemu prenehalo biti srce. Radovedno so stikali vaščani glave in povpraševali, komu je odpel mrtvaški zvonec svojo zadnjo pesem. Hipoma se je razširila med njimi otožna vest, da je v cvetu svojih let končal Tropov Mihec po groznih bolečinah svoje mlado življenje.

»Kaj, Mihec? Saj sem ga videla še pred enim dnevom,« je dejala iznenadena Vidčeva mati, ko ji je dospelo to žalostno poročilo.

»Kaj mu je vendar moralo biti, da je sklenil tako naglo?« pripomni Rodetova babica.

»I, kaj! Pravijo, da se je nazobal nekakšnih črešenj, ki jim menda pravijo volčje črešnje, in so le za volkove, ne pa za ljudi, in zaraditega je umrl.« S temi besedami se je vtaknil vaški pastir Blaže v pogovor.

»Torej se je zastrupil,« pristavi oče Urbanček.

»Ne, ne, zastrupil se ni, ampak le umrl je Mihec, oče Urbanček,« dostavi naglo Blaže.

»E, molči, ko nič ne veš! Saj umre vsak tak, ki se zastrupi in ne dobi ob pravem času zadostno zdravniške ali drugačne pomoči,« ga zavrne oče Urbanček.

Blaže malo pomisli, ker se ta trditev nikakor ni ujemala z njegovimi, precej praznimi možgani. Črez nekaj časa pa se mu obraz nekako porogljivo nakremži in pravi: »Šlek, šlek, šlek, zakaj jih je pa jedel! Jaz bi jih

¹⁾ V latinščini: Atropa Belladonna.

že ne, ker vem, da še živina ne mara iti blizu njih. In česar noče živina, tega Blaže gotovo tudi ne bo jedel. O, ne bo ne, ne bo ne, oče Urbanček!»

»Tedad Tropov Mihec je umrl! No, Bog mu daj nebesa, saj je bil dober dečko!« S temi besedami so se obrnili vsi od vaškega pastirja Blažeta ter se jeli razhajati po vasi.

Blažetu, ki ni bil prav pri čisti pameti, se je pa neizmerno dobro zdelo, da je ostal še živ in da ga ni doletela enaka usoda kot nesrečnega Mihca. Kar skakal in vriskal je samega veselja, zraven pa vpil na vse grlo, da ga je bilo slišati po vsi vasi: »Živ sem, živ, da, živ sem! Mihec pa ni več živ! Pa res sem živ, pa prav živ, Tropov Mihec pa ni več živ! Juhu! Živ sem, živ!«

Umevno je, da se je zaradi Blažetovega vpitja in neumnega vedenja zbralo okolo njega vse polno otrok, ki so le prenašlo zvedeli žalostno novico, da je nenadoma umrl Tropov Mihec ali Miško, kakor so ga nekateri nazivali.

Ni dolgo trajalo in raznesla se je ta žalostna vest med šolarje, ki so baš ob tem času jeli prihajati k dopoldanskemu pouku v šolo.

V stolpu je odbila ura devet. V šolski sobi krčevinske šole so bili zbrani že vsi otroci in so čakali na pričetek pouka. Vrata se odpro, in v šolsko sobo je stopil otožnega obraza gospod učitelj, v roki držeč skoro tako veliko rastlino kot je on sam. Že na prvi pogled se je učencem zdelo čudno, da je držal gospod učitelj to rastlino tako daleč od sebe, zato so se tudi sami, koder je šel mimo, jeli pred njo globlje umikati v klop. Zvedavo so pogledovali drug drugega in ugibali, kaj naj neki to pomeni, da je gospod učitelj danes sam prinesel to veliko rastlino v šolo. Nihče ni namreč vedel in slutil, da se je Mihec zastupil ravno z enako rastlino in zaraditega umrl.

Po končani molitvi je vzel zopet to rastlino v roke ter rekel z žalostnim glasom: »Glejte, ljubi moji otroci, enaka rastlina je vzrok, da Tropovega Mihca danes ni več med nami in ga tudi nikdar več ne bo. Ta, navidezno nedolžna cvetica ga je pripravila tako daleč, da počiva danes njegovo mlado telo na mrtvaškem odru.«

Te učiteljeve besede so učence kar osupnile. Njih pogledi so postali mahoma otožni, a nekateri so začeli glasno ihteti in jokati. Posebno bridko je jokal Završnikov Jakec, ker je izgubil s Tropovim Mihcem svojega najboljšega prijatelja.

Ko so se otroci nekoliko umirili, je nadaljeval gospod učitelj in opisal učencem ves ta žalosten dogodek: »Včeraj po popoldanskem pouku je odšel Tropov Mihec v gozd nabirat jagod. Pri nabiranju jagod je naletel v gozdu na enako rastlino, kakršno sem danes prinesel s seboj v šolo. Kot na tej, tako je bilo tudi na tisti vse polno zrelega, črešnji podobnega sadu. — Znano je bilo, da je bil Mihec precej lakomen deček. Vse, kar mu je prišlo pod roke in se mu je zdelo le količkaj užitno, vse je moral okusiti, četudi so ga starši zaradi te njegove grde, a tudi nevarne navade večkrat opominjali. Celo kaznovan je bil Mihec nekolikokrat zaraditega, a tudi kazen ga ni

odvrnila od te požrešne navade. Da ga ta grda razvada tudi včera ni zapustila, o tem nam priča najbolj njegova nagla, mnogo prezgodnja smrt.

Lepe, črešnjam podobne jagode, ki jih je bilo vse polno na dotični rastlini, so ga mamljivo vabile k sebi. Poželjivo jih je Mihec ogledoval, in ker so se mu zdele tako lepe, je začel celo dvomiti nad njih škodljivostjo, četudi je bil v šoli slišal, da so take jagode jako, jako strupene.

»Morda pa te niso tiste,« si je sam sebi razlagal Mihec in jel še bolj poželjivo gledati po njih.

»E, kaj, eno okusim, ena me vendar še ne more usmrtiti, četudi jo pojem,« si je mislil nesrečni Mihec. »Če bo slabega, grenkega in zoprnega okusa, jo pa vržem iz ust.« Tako je modroval neizkušeni dečko. Hitro jo je odtrgal, del v usta in pojedel.

Ker se mu je zaradi sladkega okusa zdela prav dobra, je prišel popolnoma do prepričanja, da ta rastlina nikakor ne more biti tista, o kateri sem jaz govoril v šoli, da je tako jako strupena, zato je jel brez odlašanja obirati še druge in jih jesti. Obral je vse, kar jih je bilo na rastlini, in pojedel še celo nekaj takih, ki niti niso bile popolnoma zrele.

Nič hudega sluteč, se je podal Mihec zadovoljen domov. Komaj pa sta pretekli dve uri, že je postal Mihec popolnoma omamljen in kar blesti se mu je začelo. Domači so ga začeli prestrašeno gledati in so v tem svojem strahu poslali po mene. Hitro sem se napravil k Tropovim. Mihec je bil silno nemiren; premetaval se je po postelji ter je presledoma strahovito zavpil. Njegov obraz je bil rdeč, skoro čisto zagorel. Pogled iz njegovih oči pa je bil naravnost strašen. V očeh se mu je namreč punčica jako raztegnila ter postala za svetlobo čisto neobčutljiva. Poleg tega so se mu oči kar tresle. *Dihal je težko, a jako hitro, govoril zmedeno in počasi. Le prehitro sem spoznal, da se je Mihec zastrupil z uživanjem strupenih, črešnji podobnih jagod. Z velikim trudom se mi je slednjič posrečilo, izvelči iz njega ves dogodek v gozdu. Odredil sem takoj, da so mu kar mogoče hitro skuhali prav močne črne kave in mu je dajali v toliki množini, da je začel bljuvati. Poslali smo tudi takoj po zdravnika, ki biva v bližnjem trgu. Preden pa je prišel zdravnik, je popadel Mihca tak silovit krč v ustih, da jih ni mogel ne sam ne kdo drugi več odpreti. Ko je prišel zdravnik, je bil Mihec že v popolni nezavesti in je krčevito tiščal usta, tako da mu jih nikakor ni bilo mogoče odpreti in mu kakega rešilnega zdravila dati použiti. Zdravniška pomoč je bila popolnoma nemogoča. Danes zarana so mi prišli sporočiti njegovi roditelji žalostno vest, da je končal Mihec po strašnih bolečinah okrog tretje ure zjutraj svoje mlado življenje, ne da bi se več zavedel.*

Žalostno poročilo o Mihčevi smrti kakor bojazen, da bi se utegnilo nemu ali drugemu izmed vas kaj enakega pripetiti kakor Mihcu, sta me napotili, da sem se takoj zjutraj odpravil v gozd in poiskal eno onih nevarnih rastlin, ki je povzročila Mihčevo prerano smrt. Storil sem tedaj to pot namenoma, da vam to strupenico takoj danes v šoli pokažem in opišem in vas opozorim na nasledke, ki nastanejo zaradi uživanja te, v naših krajih

najbolj strupene in nevarne cvetice. Kakor vidite, se mi je posrečilo, da sem eno dobil in jo danes prinesel s seboj. Opisati vam jo hočem takoj prav natančno. Opozoriti vas pa hočem tudi na nabroj njenih, nič manj nevarnih, v isto vrsto kot ona sodečih sovrstnic. Čudno se vam bo zdelo, če vam povem, da ga ni meseca v vsem letu, v katerem bi cvetelo in raslo toliko strupenih rastlin kakor ravno v mesecu malem srpanu, a vsem tem načeljuje provzročilka Mihčeve smrti. Ne morem tedaj drugače, da bi vas, kar se julijevih cvetic tiče, ne opozoril na eno, in to eno je: Pustite julijeve cvetice in njih sadove popolnoma pri miru!

P Reidimo tedaj k opisu te naše najnevarnejše strupenice! Imenujemo jo volčjo črešnjo. Pravijo ji pa tudi paskovica in nórica. Svoje ime črešnja je dobila zato, ker ima njen svetločrn plod podobo črešnje. Njeno ime nórica pa izvira odtod, ker ima použita lastnost, da človeka tako omoti, da postane čisto zmeden in nor ter večkrat ne ve, kaj dela. Volčja črešnja je vztrajna rastlina. V zemlji ima debelo, valjasto, razraslo, navadnemu korenju podobno koreniko, ki je zunaj umazanorumenkasta, znotraj pa bela in pokrita z mnogimi vlaknatimi koreninicami.

Iz nje poganja zelnato, en do dva metra visoko, pokončno steblo. To se razhaja zlasti v vrhu na rogovile in je kakor vsa rastlina žlezasto, porasteno z mehкими, kratkimi dlakami. Listi so pecljati, jajčasti, priostreni in celorobi ter stoje spodaj premenjalno, na gornjih vejah pa po dva in dva skupaj. Sploh so goli, samo spodaj po žilah so dlakavi. Ti listi so razmerna veliki in jako nežni. Ker raste volčja črešnja v senčnatih gozdih in ob času, ko je že ves gozd popolnoma obrastel z listjem, je umevno, da prihaja za obstanek in razvoj volčje črešnje za tako veliko rastlino kot je ona veliko premalo svetlobe do nje. Tu ji pripomorejo listi. Ker so ti veliki, zraven pa jako nežni, so vstanu ravno zaradi svoje velikosti in nežnosti vjeti veliko svetlobnih žarkov in si tako zasigurati obstanek.

Kimasti cveti so veliki, umazanorjavi in kratkopecljati ter stoje po vejah med listoma posamezno ali pa tudi po dva skupaj. Pravimo, da rasto iz listnih pazduh in razsoh. Čaša je peterodelna. Valjastozvonast, peterokrp, rjavozilnat venec je spodaj zelenkastorumen, zgoraj pa vijoličastorjav.

V cvetnem vencu je vsajenih pet nekoliko upognjenih ali usločenih prašnikov, na dnu pa se nahaja jajčasta plodnica, ki izhaja iz nje nitast pestič.

Plod je dvopredelčasta, okrogla, svetločrna, črešnji podobna jagoda, ki sedi v zvezdastorazprostrti, povečani čaši. Dozorela jagoda je polna rožnoderčega soka in sivkastega, okroglega semena.

Volčja črešnja raste največ po gozdih bolj hribovitih krajev, dobimo jo pa tudi drugod. Res je sicer, da se jo naleti tuintam že junija, a le bolj poredkoma. Njena prava življenska doba je julij, a tudi avgust ni popolnoma brez nje.

Nórico moramo prištevati našim najnevarnejšim strupenim rastlinam, ker se je dokazalo, da je ona dosedaj zahtevala še največ človeških žrtev. Mnogo boljša ni sicer tudi vrsta, v katero je uvrščena, a vendar ni niti ene



▷ Dobra južina ◁

med vsemi razhodniki — tako namreč imenujemo vrsto rastlin, kamor štejemo nórico, ki bi, kar se tiče kvarnega vpliva na človeško življenje, nadkriljevala volčjo črešnjo. Krivico pa bi vseeno delali razhodnikom, ko bi jih čisto zavrgli kot nekaj, kar bi za človeka boljše bilo, da bi ga sploh na zemlji ne bilo, saj nam ta vrsta nudi celo nekaj prav koristnih rastlin, kot krompir, paradižar, paprika in nekaj malega drugih, a druge nam zopet krasijo kot lepotne rastline naše vrtove. A vse te niso v primeri s svojimi strupenimi sovrstnicami v nikakem razmerju, tako da lahko prisodimo s popolnoma mirnim srcem razhodnikom v črni knjigi strupenih rastlin prvo mesto in postavimo tem na čelo — volčjo črešnjo.

Zdi se mi popolnoma umestno, da vam naštejem nekatere teh njenih sestic, zlasti ker niso nekatere skoro nič manj strupene kot volčja črešnja. Pri priliki vam jih tudi prinesem v šolo in pokažem. Te, v vrsto razhodnikov sodeče strupenice, ki cveto skoro vse v mesecu juliju, ki ga prav lahko imenujemo mesec strupenih cvetic, so: pasje zelišče, grenkoslad, navadni kristavec ali svinjska dušica, črni zobnik, navadni tobak itd. Izmed vseh razhodnikov pa je volčji črešnji najbolj sorodna in podobna kranjska bunika ali volčič, ki cvete že mnogo prej in nosi svoje latinsko ime (*Scopolina atropoides*) po slovečem prirodoslovcu Skopoliju. Ta blagi in učen mož je bival več let kot rudniški zdravnik v Idriji ter se je poleg svojega poklica mnogo bavil z rastlinstvom, zlasti s slovečim rastlinstvom kranjske dežele. Po njem so učenjaki imenovali še več drugih raslin.

Končno vam hočem še povedati, kakšne splošne učinke ima ta omotno strupena rastlina — mislim namreč volčjo črešnjo — na človeka in nekatere živali. Kot sem že omenil, zavedejo lepe, črešnjam podobne jagode največkrat otroke in to ali zaradi nevednosti ali pa zaradi poželjivosti s tem, da jih ti uživajo in se zastrupe. Pa ne samo otroke, tudi neizkušene in nevedne odrasle ljudi je volčja črešnja že večkrat zavedla, da so jih uživali in si tako nakopali ali hudo zastrupljenje ali celo smrt. Niso pa strupene samo jagode, strupena je tudi ostala rastlina, posebno pa njena korenika. Sveža ali presna odvrča ta že s svojim zoprnim vonjem človeka od sebe, posušena pa izgubi ta vonj. Le če jo zmaneš, se ti zopet razvije tisti zoprni duh kot pri sveži rastlini. Okusa pa je vsekdar grenkega in jako ostrega.

Strup, ki se nahaja v vseh delih te rastline in ga je posebno mnogo v koreniki, imenujemo ‚atropin‘. Kakor pravijo, ga je menda najmanj v rastlini tedaj, ko se začne razcvitati in ko zori plod. Ta strup ima sicer učinkujoč vpliv na vse dele človeškega telesa, najhujši vpliv pa ima na oko. Kakor sem vam že pravil, je oko sestavljeno iz več kožic. Eno izmed teh imenujemo šarenico. Ravno ta je tista, ki je najbolj izpostavljena nasledkom použitega ‚atropina‘. Ta deluje namreč jako hitro in ne brez nasledka na živce in mišice, ki se nahajajo v tej kožici. Zaraditega se šarenica izdatno stisne ter napravi zenici večji prostor, zato se ta izdatno zveča. Zaradi tega vpliva ‚atropin‘ v zdravilstvu, kar se tiče očesnih bolezni, uporabljajo jako uspešno. V vseh očesnih boleznih, kjer gre za razširjenje zenice ali kakor ji tudi pravijo, ‚pupile‘, rabijo atropin, in sicer na ta način, da takim ljudem

ta strup vkapljaajo v oko. Poleg tega vpliva provzročča ta strup, kar je splošno znano in kar so že dokazali na raznih živalih, jako naglo zastrupljenje, če ni hitre pomoči pri rokah.

Njegov učinek obstoji splošno v tem, da deluje na možgane, na čutila in na one živce, ki oskrbujejo občutek in gibanje človeškega ter tudi živalskega telesa.

Oglejmo si sedaj še človeka, ki je použil večjo množino tega opasnega strupa.

Zavoljo močnejšega pritiska krvi na možgane postane tak človek blazen. Kaže se veselega, se smeje in skače venomer kakor pravcati norec. Govori mnogo, a vse je več ali manj nerazumljivo. Tudi jedljanje se ga polasti časih. Prigodi se pa tudi, da tak človek popolnoma zbesni. Večkrat se ga poloti tudi neka zaspanost, kar je vzrok, da postane za vse vnanje vtiske popolnoma neobčutljiv. Praska ga po grlu, obenem pa se mu žrelo tako stisne, da časih še slin ne more požreti. Njegov glas je hripav, mnogokrat mu ga tudi čisto vzame. Kot nadaljni nasledki zastrupljenja se pokažejo v tem, da je tak človek močno žejen in da mu je silno slabo. Pojavi se pa tupatam tudi neka tesnost v prsih, združena z močnim bljuvanjem. Noge mu ne služijo več in nemogoče mu je stati pokonci. Obraz mu postane rdeč, srce mu silno tolče, a kri mu sili močno v glavo. Ustnice omodre, jezik je nenavadno rdeč in še marsikak drug znak bi se dal navesti. V takem stanju čaka ponesrečenca zaradi mrtvouda smrt, če se dočasa zdravniku ne posreči, da ga reši. A tudi če zdravnik reši takega bolnika, občuti ta še vendar dolgo razne slabosti ter je še dolgo prav slabega spomina. Tak je tedaj vpliv tega hudega strupa, če ga je večjo množino prišlo v truplo. — A tudi v manjši in celo v jako majhni množini použit ni brez posledic. Človeku se zmanjša utripanje srca, se mu pomnoži delovnost telesne kože, se mu posuše ustnice, mraz mu je, glava ga boli in ves je onemogel.

Kako učinkujoč vpliv ima ta rastlina na človeka, kaže tudi dejstvo: če stoji človek ob toplem in lepem vremenu v obližju te rastline, mu celo izparivanje tako jako škoduje, da postane čisto omamljen in zaspan.

Nepopoln bi bil moj opis, ko bi vam ne povedal še tega, da se vname koža na roki in roka močno zateče, če si človek mane roke z listi ali vejami volčje črešnje.

Pa ne samo na človeka, tudi na živali ima ta strup smrten učinek. Veda uči, da deluje na vse sesalce z istim vplivom kot na človeka, če ni dočasne pomoči. Čudno je le, da ne učinkuje na vse živali enako. Dobi se namreč neki majhen hrošč, ki se hrani izključno le z listi volčje črešnje. Znano je pa tudi, da jedo kosi in drozgi z veliko slastjo njene sladke, sočnate jagode in to brez vsake škodljive posledice. Na ta način skrbe te ptice še neposredno za razmnoževanje te rastline.

Povedal sem vam že, da cvete v mesecu juliju največ strupenih rastlin, oziroma cvetic vsega leta. Rekli bi mu lahko 'mesec strupenih rastlin'. Ker pa nadkriljuje volčja črešnja v vsem svojem bistvu in ustroju vse druge v

juliju cvetoče cvetice, ji gre v vsi meri upravičen naziv — kraljice julijevega cvetja. — —

Dva dni po nesrečni Mihčevi smrti je bil njegov pogreb. Udeležili so se ga z gospodom učiteljem vsi njegovi součenci ter mnogo drugega ljudstva. Ko so položili njegovo truplo v zemljo in so padle prve grude prsti in kamenja na njegovo krsto, ni ostalo suho nobeno oko. In kako bi tudi ostalo? Saj se je vsakemu globoko v srce zasmilil nesrečni Mihec, ki je še pred nekaj dnevi veselo in brezskrbno skakal po vasi, prepeval pesmi in se veselil svojega lepega, nedolžnega in neskajjenega pomladnega življenja. Danes, komaj dva dni nato, pa so ponesli pogrebci to mlado telesce, ki je komaj začelo živeti in tudi že končalo, a bi še tako rado živelo, pa mu ni bilo dano, v hladen grob k zadnjemu počitku. — — —



Zgode in nezgode.

Piše *Iv. Kiferle*.

4. Luč in predivo.



, mati je le mati. Tako tudi moja! Bila je jako pridna žena — tako je nadaljeval moj tovariš — pridna kakor čebelica. Zнала je delati peče (áptoh), kakršne še sedaj nekatere Slovenke nosijo ob posebnih slavnostih. Takrat pa so ženske o praznikih splošno nosile lepe bele peče. Zavezovale so si jih na glavi in napravile dva rožička, enega naprej, drugega nazaj. Ko sem bil še bosopetnik, je tudi moja mati nosila pečo. Ko je prišla na praznik iz cerkve, je takoj pečo lepo spravila v skrinjo.

Nekdaj so bile ženske varčljive!

Ko je ta noša pojemala, je mati še starejšim ženicam prala in likala peče. Pozneje pa si je kupila kolovrat.

V zimskem času je predla prejo in prala štrene, spomladi pa belila platno.

Jaz sem se rad sukal okolo kolovrata in časih kaj ponagajal. Delal pa sem tudi lesene kljukice za vreteno. Mati me je pohvalila, da jih znam dobro izdelovati. To me je veselilo. Še bolj pa sem bil vesel, ko mi je naredila hlače iz mezlana. Mezlan je tkanina iz volne in preje. Niti po dolgem so bile iz preje, počrez pa iz volne. Mezlan omenja pesnik Vodnik v pesmi „Zadovoljni Kranjč“. Moja mati je imela iz mezlana krilo. Ko pa je nji doslužilo, je pa iz boljših delov naredila meni hlače. Prej sem imel hlače iz platna, sedaj pa že kar iz mezlana! Vesel sem bil, četudi so me nekateri